

УДК 616.314-089.23:614.2(477.62)
DOI <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2024-1-13>

Олександр УДОД

доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри стоматології № 1
Донецького національного медичного університету, o.a.udod@dnmu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-6790-1936

Світлана ДРАМАРЕЦЬКА

кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри стоматології № 1
Донецького національного медичного університету, s.i.dramaretska@dnmu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-9387-0712

**ДЕЯКІ ПОКАЗНИКИ ОРТОДОНТИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я РІЗНОГО ПІДПОРЯДКУВАННЯ**

Вступ. Реформування стоматологічної галузі країни відбивається на показниках надання ортодонтитичної допомоги, однак залежно від регіонів та підпорядкування закладів, їх динаміка може суттєво відрізнятися.

Мета. Аналіз показників ортодонтитичної допомоги у закладах охорони здоров'я різних форм власності Донецької області у 2018, 2020 і 2022 роках.

Методи. Проаналізовані показники кількості вперше оглянутих лікарями-ортодонтами пацієнтів, у тому числі дорослих віком від 18 років, дітей віком до 17 років, в абсолютних значеннях та на 10 тисяч відповідного населення у закладах системи МОЗ України та приватних закладах Донецької області.

Результати. У Донецькій області в закладах системи МОЗ України у 2018 році вперше оглянуто 12217 ортодонтитичних пацієнтів усіх вікових категорій, у 2020 році їх було 9128, у 2022 році – 3125, що на 74,4% менше, ніж у 2018 році. Показники на 10 тисяч населення області склали 63,4; 48,5 і 16,6. У приватних закладах у 2018 році вперше оглянули 431 особу, у 2020 році – 1095, у 2022 році – 216 осіб, що на 49,9% менше, порівняно з 2018 роком. Показники на 10 тисяч населення склали 2,2; 5,8 і 1,1. Вперше оглянутих дорослих у закладах системи МОЗ у 2018 році було 163, у 2020 році – 109, у 2022 – 363, або на 55,1% більше, ніж у 2018 році, у приватних закладах – відповідно, 65 осіб, 209 та 77 осіб, що на 15,6% більше, ніж у 2018 році. На 10 тисяч дорослого населення у закладах системи МОЗ показники склали 1,0; 0,7 і 2,3, у приватних – 1,3; 0,4 і 0,5. У закладах підпорядкування МОЗ у 2018 році вперше було оглянуто 12054 дитини, у 2020 році – 9019, у 2022 році – 2762 дитини, це на 77,1% менше, ніж у 2018 році. Показники на 10 тисяч дитячого населення області склали 395,6; 305,1 і 93,4. У приватних кабінетах щорічно оглядали, відповідно, 366 дітей, 886 і 139 дітей, що на 62% менше, ніж у 2018 році, показники на 10 тисяч – 12,0; 30,0 і 4,7.

Висновки. Встановлені суттєві відмінності у кількості вперше оглянутих лікарями-ортодонтами осіб різних вікових категорій у закладах системи МОЗ України та приватних закладах у Донецькій області у 2018, 2020 та 2022 роках.

Ключові слова: населення Донецької області, заклади охорони здоров'я, стоматологічна допомога, ортодонтитична патологія, вперше оглянуті пацієнти.

Oleksandr Udod, Svitlana Dramaretska. SOME INDICATORS OF ORTHODONTIC ASSISTANCE TO THE POPULATION OF THE DONETSK REGION IN HEALTH CARE INSTITUTIONS OF DIFFERENT ORDERS

Introduction. Reforming the dental industry of the country is reflected in the indicators of orthodontic care, however, depending on the regions and subordination of institutions, their dynamics may differ significantly.

Goal. Analysis of the indicators of orthodontic care in health care institutions of different forms of ownership in the Donetsk region in 2018, 2020 and 2022.

Methods. The indicators of the number of patients examined by orthodontists for the first time, including adults over 18 years old, children under 17 years old, in absolute values and per 10,000 of the relevant population in institutions of the Ministry of Health of Ukraine and private institutions of the Donetsk region were analyzed.

The results. In the Donetsk region, in 2018, 12,217 orthodontic patients of all age categories were examined for the first time in the institutions of the Ministry of Health of Ukraine, in 2020 there were 9,128, in 2022 – 3,125, which is 74.4% less than in 2018. Indicators per 10,000 of the region's population were 63.4; 48.5 and 16.6. In private institutions, 431 people were examined for the first time in 2018, in 2020 – 1,095, in 2022 – 216 people, which is 49.9% less compared to 2018. Indicators per 10,000 population were 2.2; 5.8 and 1.1. There were 163 adults examined for the first time in the institutions of the Ministry of Health in 2018, in 2020 – 109, in 2022 – 363, or 55.1% more than in 2018, in private institutions – respectively, 65 people, 209 and 77 people, which is 15.6% more than in 2018. For 10,000 adults in the institutions of the Ministry of Health, the indicators were 1.0; 0.7 and 2.3, in private – 1.3; 0.4 and 0.5. In 2018, 12,054 children were examined for the first time in institutions under the Ministry of Health, in 2020 – 9,019, in 2022 – 2,762 children, which is 77.1% less than in 2018. Indicators per 10,000 child population of the region were 395.6; 305.1 and 93.4. In private offices, 366 children, 886 and 139 children were examined annually, which is 62% less than in 2018, the indicators per 10,000 – 12.0; 30.0 and 4.7.

Conclusions. Significant differences were established in the number of persons of different age categories examined for the first time by orthodontists in the institutions of the Ministry of Health of Ukraine and private institutions in the Donetsk region in 2018, 2020 and 2022.

Key words: population of Donetsk region, health care institutions, dental care, orthodontic pathology, patients examined for the first time.

Вступ. Галузь охорони здоров'я в Україні останніми роками систематично відчуває глибокі та перманентні потрясіння, що пов'язані як з зовнішніми непереборними чинниками, так і тими, які викликані внутрішніми структурними перетвореннями у галузі. Вітчизняна охорона здоров'я з певними зусиллями витримала випробування глобального характеру, що виникли внаслідок пандемії COVID-19 та суворих карантинних обмежень [1, с. 43]. Надзвичайно велике навантаження система потерпає у теперішні жорсткі часи військової агресії, воєнного стану, міграції населення та термінової перебудови в країні економіки та усіх галузей, відповідно до актуальних потреб сьогодення [2, с. 87; 3, с. 25].

Водночас продовжується системне реформування охорони здоров'я, і це вимагає прийняття додаткових законодавчих та інших нормативних актів, адміністративних рішень, організаційних та фінансових зусиль тощо [4; 5]. На одному з провідних місць залишається кадрове забезпечення поточного лікувально-діагностичного та реабілітаційного процесу, в якому обсяг заходів, у тому числі і перш за все тих, що пов'язані з наданням медичної допомоги пораненим внаслідок бойових дій військовим і цивільним, незмірно зріс, та структурних перетворень охорони здоров'я, що одночасно відбуваються в країні. Гостроти кадровій проблемі додали активні мобілізаційні заходи та надзвичайно інтенсивний міграційний рух, у ході якого окремі області, зокрема, прифронтові, та, взагалі, країну масово залишили висококваліфіковані лікарі різних спеціальностей, медичні сестри та інший медичний персонал.

Не минули зазначені численні потрясіння систему стоматологічної допомоги населенню країни [6, с. 73]. Одна з головних та визначальних змін у цій системі стосується перетворення профільних стоматологічних закладів охорони здоров'я комунальної та бюджетної власності на неприбуткові підприємства, в яких стоматологічна допомога населенню майже у повному обсязі, за виключенням дитячої терапевтичної та хірургічної стоматології, стала платною [7]. До переліку обов'язкових платних послуг віднесено і надання стоматологічної допомоги усім пацієнтам, дорослим та дітям, що мають різноманітну ортодонтичну патологію, яка, що добре відомо, широко розповсюджена серед населення нашої країни усіх вікових категорій, у зв'язку чим, така допомога є вельми затребуваною та необхідною [8, с. 71; 9, с. 72].

Цей різновид стоматологічної допомоги має певні особливості, лікування ортодонтичної патології, як правило, триває достатньо довго за часом і, до того ж, вимагає наявності сучасного обладнання та застосування інноваційних технологій, внаслідок чого діагностика та лікування ортодонтичної патології цілком обґрунтовано вважаються

вельми дорогівартісними. Водночас для надання ортодонтичної допомоги на сучасному рівні необхідна висока лікарська кваліфікація, певний досвід та постійний професійний розвиток. Недарма серед усіх фахівців за спеціальністю Стоматологія в країні найменша питома вага припадає саме на лікарів-ортодонтів, зокрема, у закладах охорони здоров'я, що входять до системи МОЗ України, на 01.01.2023 року працював 281 лікар-ортодонт (2,8% від усієї кількості лікарів-стоматологів у закладах, які підпорядковані МОЗ), у закладах приватної власності – 274 лікарі-ортоданти (4,9% від відповідного загального числа лікарів-стоматологів, які працюють у приватних стоматологічних клініках та кабінетах) [10, с. 9].

Безумовно, процеси, що відбуваються у вітчизняній охороні здоров'я і, зокрема, у стоматологічній допомозі, певним чином відбиваються на кількісних показниках її надання, у тому числі щодо ортодонтичних пацієнтів, однак у різних регіонах країни та у закладах різного підпорядкування динаміка зазначених показників може суттєво відрізнятись. У цьому плані виглядає актуальним дослідження, в якому порівнюються деякі показники надання ортодонтичної допомоги населенню у комунальних та приватних закладах охорони здоров'я однієї з областей, яка є прифронтовою.

Мета дослідження – порівняльний аналіз деяких показників, що характеризують надання ортодонтичної допомоги населенню Донецької області у закладах охорони здоров'я різних форм власності у 2018, 2020 і 2022 роках.

Матеріали та методи дослідження. За статистичними відомостями, оприлюдненими у довідниках Державного закладу «Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України», що знаходяться у відкритому доступі, були проаналізовані деякі показники ортодонтичної допомоги, наданої у 2018, 2020 та 2022 роках усьому населенню, у тому числі дорослим та дітям, які мають ортодонтичну патологію та постійно мешкають у підконтрольних районах Донецької області [10, с. 60, 88; 11, с. 59, 82; 12, с. 60]. Відомості були узагальнені на підставі представлених щорічних статистичних звітів закладів охорони здоров'я, підпорядкованих МОЗ України, та профільних стоматологічних приватних закладів, які здійснювали свою діяльність у районах і містах зазначеної області. Порівняльному аналізу у динаміці за роками підлягали показники, що стосуються, загалом, кількості усіх пацієнтів з ортодонтичною патологією, у тому числі дорослих віком 18 років і старше, дітей віком до 17 років включно, які були вперше оглянуті лікарями-ортодонтами у закладах охорони здоров'я різного підпорядкування. Усі перераховані кількісні показники ортодонтичної допомоги населенню

наводили окремо для закладів охорони здоров'я, які входять до системи МОЗ України, та приватних стоматологічних клінік і кабінетів в абсолютних значеннях та у розрахунку на 10 тисяч відповідного населення. Слід зазначити, що розрахунки були виконані на підставі відомостей про чисельність населення, наданих Державною службою статистики України станом на 01.01.2022 року [10, с. 14].

Результати дослідження та їх обговорення.

У закладах охорони здоров'я системи МОЗ України, розташованих на підконтрольних територіях Донецької області, у 2018 році до всіляких непереборних потрясінь, що сталися в країні та світі у наступному часі, вперше було оглянуто, загалом, 12217 осіб усіх вікових категорій з ортодонтичною патологією, у 2020 році, який увійшов в історію, як рік глобальних карантинних обмежень, було 9128 вперше оглянутих ортодонтичних пацієнтів, тобто на 25,3% менше, у 2022 році, коли розпочалася військова агресія, таких пацієнтів було лише 3125, що вже на 74,4% менше, ніж у 2018 році. Так само безперервно знижувалися і відповідні показники щодо кількості вперше оглянутих осіб у розрахунку на 10 тисяч усього населення області: від 63,4 у 2018 році до 48,5 та 16,6 у 2020 та 2022 роках, що свідчить про зниження кінцевого показника у 3,8 раза, порівняно з початковим значенням.

У приватних закладах, що функціонували у районах та містах Донецької області, динаміка зазначених показників за роками щодо пацієнтів усіх вікових категорій не була такою лінійною. У 2018 році у приватних стоматологічних клініках та кабінетах, загалом, вперше оглянули 431 ортодонтичного пацієнта, далі у «карантинному» 2020 році відбулося неочікуване зростання до 1095 осіб, тобто на 60,7%, і у 2022 році – прогнозоване зниження до 216 пацієнтів, що на 49,9% менше, порівняно з 2018 роком. Подібна динаміка щодо зростання та подальшого зниження зафіксована також відносно показників кількості ортодонтичних пацієнтів, які були вперше оглянуті у приватних закладах, у розрахунку на 10 тисяч населення області, зокрема, показник у 2018 році складав 2,2, далі за роками – 5,8 та 1,1, відповідно, тобто зниження кінцевого значення, порівняно з початковим, зафіксовано у 2 рази.

Зовсім невелика кількість вперше оглянутих дорослих віком 18 років і старше з ортодонтичною патологією у закладах, що входять до системи МОЗ України у Донецькій області, була зареєстрована у 2018 році, таких було 163 пацієнти. Наступного року їх було менше на 33,1%, зокрема, 109 осіб. Зростання цього кількісного показника, як не дивно, відбулося у 2022 році – до 363 пацієнтів, або на 55,1% більше, порівняно з показником 2018 року. Такі ж коливання були встановлені і щодо кількісних значень, що характеризують число дорослих

віком 18 років і старше з ортодонтичною патологією, яких було вперше оглянуто, на 10 тисяч відповідного населення. Початкове значення у 2018 році становило 1,0, наступного року – 0,7, у 2022 році – 2,3, тобто кінцевий показник перевищував початковий у 2,3 раза.

Майже протилежна тенденція була встановлена відносно динаміки показників кількості дорослих пацієнтів з ортодонтичною патологією, вперше оглянутих у приватних стоматологічних закладах області, а саме, показник від 65 осіб у 2018 році спочатку зріс до 209 осіб, або на 68,9%, у 2020 році, а потім достатньо різко зменшився до 77 пацієнтів у 2022 році, причому останній показник перевищує початковий на 15,6%. Зрозуміло, що саме на 2020 рік припадає найвище значення даного показника щодо вперше оглянутих лікарями-ортодонтами дорослих мешканців області у розрахунку на 10 тисяч населення, зокрема, він становив 1,3, а у 2018 та 2022 роках, відповідно, початковий і кінцевий показники, складаючи, 0,4 та 0,5, були значно нижчими, але при цьому близькими між собою за значенням.

Кількість вперше оглянутих лікарями-ортодонтами дітей віком до 17 років включно у закладах охорони здоров'я, підпорядкованих МОЗ України та розташованих у Донецькій області, у 2018 році була найбільшою, зокрема, цього року було оглянуто 12054 дитини. Далі у «ковідному» 2020 році цілком закономірно кількість зменшилася до 9019 дітей, або на 25,2%. І, нарешті, у воєнному 2022 році, внаслідок відповідних непереборних чинників, відбулося різке падіння цього показника, лікарі-ортоданти вперше оглянули лише 2762 дитини, і це на 77,1% менше, ніж у 2018 році. Так само змінювалися щорічні показники, розраховані на 10 тисяч дитячого населення області, зокрема, від показників 395,6 у 2018 році та 305,1 у 2020 році до 93,4 у 2022 році, що означає суттєве падіння, причому останній з наведених показників у 4,2 раза нижчий за відповідний початковий у 2018 році.

Знов виявлена дещо парадоксальна динаміка кількісних показників у приватних стоматологічних клініках та кабінетах, які функціонували у Донецькій області, тепер відносно дітей віком до 17 років включно, що мали ортодонтичну патологію. Якщо у 2018 році у цих приватних закладах вперше було оглянуто 366 дітей, то у 2020 році їх було на 58,7% більше – 886, а у 2022 році первинно оглянуто було, навпаки, тільки 139 дітей, тобто на 62% менше за показник у 2018 році. Ця динаміка дублюється відповідними коливаннями даних щорічних показників у розрахунку на 10 тисяч дитячого населення області: у 2018 році – 12,0, у 2020 – 30,0, у 2022 році – лише 4,7, що у 2,6 раза нижче за такий самий початковий показник.

Якщо порівнювати початкові та кінцеві абсолютні значення показників, які наведені у відомостях щодо закладів охорони здоров'я системи МОЗ України та приватних стоматологічних закладів на підконтрольних територіях Донецької області за 2018 і 2022 роки, то стає очевидним, що показники, які стосуються масиву вперше оглянутих лікарями-ортодонтами осіб усіх вікових категорій та окремо первинно оглянутих дітей віком до 17 років включно з ортодонтичною патологією, суттєво зменшилися, зокрема, у закладах системи МОЗ України перший з показників зменшився у 3,9 раза, наступний – у 4,4 раза, у приватних закладах – у 2 та 2,6 раза, відповідно. Водночас початкові абсолютні значення кількості дорослих віком від 18 років і старше як у закладах, підпорядкованих МОЗ України, так і у приватних закладах є нижчими за такі ж кінцеві значення, що, можливо, пояснюється певними кадровими зрушеннями, однак, тим не менш, потребує подальшого уточнення. Зрозуміло, що така динаміка стосується і усіх показників, розрахованих на 10 тисяч відповідного населення області.

Висновки. Отже, за результатами проведеного аналізу встановлені суттєві відмінності щодо

динаміки показників кількості вперше оглянутих лікарями-ортодонтами пацієнтів різних вікових категорій у закладах охорони здоров'я, підпорядкованих МОЗ України, та приватних стоматологічних закладах, розташованих на підконтрольній території Донецької області, у період, що охоплює 2018, 2020 та 2022 роки.

Перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дозволив виявити певні тенденції щодо показників кількості вперше оглянутих ортодонтичних пацієнтів у закладах охорони здоров'я Донецької області різного підпорядкування. Продовження дослідження у цьому напрямку передбачає вивчення і порівняльний аналіз інших показників надання ортодонтичної допомоги у закладах системи МОЗ України та приватної власності у різних регіонах країни, зважаючи на посилення впливу низки негативних зовнішніх чинників, у тому числі наслідків військової агресії. За результатами аналізу мають бути розроблені комплексні програми щодо заходів з оптимізації ортодонтичної допомоги населенню країни з урахуванням їх регіональної спрямованості та, безумовно, гострих викликів сьогодення.

Література:

1. Парубчак І.О., Радух Н.Б. Реалізація державної політики у галузі охорони здоров'я в період викликів пандемії COVID-19 в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2021. № 3. С. 42–46.
2. Калинюк Н.М., Ліщук Л.Р. Дотримання прав людини у сфері громадського здоров'я в умовах воєнного стану. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України.* 2023. № 3. С. 86–92.
3. Трибрат Т.А., Шуть С.В., Сакевич В.Д. Біженці, мігранти та переміщені особи під час війни: виклики для систем охорони здоров'я та громадського здоров'я. *Організаційні та нормативно-правові аспекти діяльності системи громадського здоров'я в Україні в мирний час та під час війни* : монографія / за загал. ред. В.М. Ждана, І.А. Голованової. Полтава : Техсервіс, 2022. С. 23–31.
4. Принципи відновлення та трансформації системи охорони здоров'я в Україні. Копенгаген, Європейське регіональне бюро ВОЗ, 2022 р. Ліцензія: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/361136>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги : Закон України від 01.07.2022 р. № 2347-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20#Text>.
6. Dmitrenko I., Krut A., Tolstanov K., Horachuk V. Conceptual model of dental care organization: world experience as a progress opportunity for Ukraine (review). *Georgian Med News.* 2021 May;(314). P. 70–77.
7. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII, остання редакція від 03.11.2022 № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>.
8. Дорошенко С.І., Савонік С.М. Поширеність зубоцеліпних аномалій у дітей віком 4-17-ти років. *Сучасна стоматологія.* 2020. № 5. С. 70–73. DOI: <https://doi.org/10.33295/1992-576X-2020-5-70>.
9. Дрок В.О. Поширеність зубоцеліпних аномалій і захворювань пародонта серед підлітків. *Український стоматологічний альманах.* 2018. № 1. С. 72–74. URL: <http://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/10192>
10. Мазур І.П., Черненко І.П., Павленко О.В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2022 рік : довідник. Кропивницький : Поліум, 2023. С. 104. ISBN 978-617-8112-14-1.
11. Вороненко Ю.В., Мазур І.П., Павленко О.В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2019 рік : довідник. Кропивницький : Поліум, 2020. С. 92. ISBN 978-966-8559-76-1.
12. Вороненко Ю.В., Мазур І.П., Павленко О.В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2021 рік : довідник. Кропивницький : Поліум, 2022. С. 76. ISBN 978-617-8112-10-3.